

ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΝΑΤΣΗΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΜΙΑΣ
ΖΩΗΣ

ΒΟΛΟΣ 1998

Σήμερα, 18-3-1998, μετά από πολλά χρόνια από τον καιρό που εργαζόμουν στον Σ.Α.Β. Ο.Σ.Ε. βρήκα την ευκαιρία λόγω χιονιού να συμπληρώσω και αποπερατώσω την Ατζέντα μου, που έχω αφήσει στη μέση και που μου φέρνει στην μνήμη όλα όσα έχω περάσει μέσα στα εβδομήντα χρόνια ζωής μου μέχρι σήμερα. Ίσως δεν μπόρεσα να θυμηθώ λεπτομέρειες αλλά τα πιο σοβαρά γεγονότα που έχουν σημαδέψει τη ζωή μας μένουν ζωντανές εικόνες στο μυαλό μου.

**ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΑΣΙΛΗ ΝΙΤΣΙΑΚΟ**

Η αντζέντα ενός ανθρώπου απροστάτευτου στα μαύρα χρόνια του πολέμου και της φτώχειας. Σήμερα γνωρίζοντας το κύμα των Αλβανών, την φτώχεια τους, και την έλλειψη κανονικής μόρφωσης που έχουν κατακτήσει τα ελληνικά χωριά, και ψάχνουν για δουλειά, μου φέρνουν στο μυαλό ακριβώς τη δική μου εφηβεία. Βρισκόμαστε στη δεκαετία του 1930. Δεν μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς χρονολογία, διότι δεν είναι δυνατό να θυμηθώ διότι ήμουν μικρός. Από τα χαρτιά ξέρω ότι έχω γεννηθεί 12-10-1928 ή 1929. Τα χωριά που γεννήθηκα και έζησα, είναι εντός των ελληνικών συνόρων. Αλλά διατηρούσαν ακριβώς τα ίδια ήθη και έθιμα με αυτά της Αλβανίας. Αυτό το γράφω για να γίνουν πιο εύκολα κατανοητά αυτά που θα διηγηθώ πιο κάτω.

Ενα μικρό παιδί που μόλις άρχισε να περπατά ζούσε με τη γιαγιά του από μάνα. Εισ το χωριό Οστάνιτσα, κατόπιν Αϊδονοχώριον. Αυτό το παιδί δεν ξέρουμε τι ελλείψεις είχε, αλλά ξέρομε ότι ή από πείνα ή από έλλειψη κάτι από τον οργανισμό του, μόλις η γιαγιά πήγαινε στη βρύση για νερό, ή να βγάλει τα ζώα στο κοπάδι εύρισκε ευκαιρία και με τα νυχάκια του χαλούσε τα σοφατίσματα και έτρωγε χώμα. Υπ' όψιν ότι τα σοφατίσματα ήταν λιωμένο χώμα και άχυρο. Παρά το μάλωμα της γιαγιάς μόλις εύρισκε ευκαιρία χόρταινε το στομάχι του με χώμα. Εκείνοι οι άνθρωποι ήταν λίγο χειρότεροι από τους Αλβανούς που γνωρίζουμε σήμερα. Είχαν τη λύση έτοιμη. Έπρεπε αυτό το παιδί να το ξυλοφορτώσει κάποιος που τον είχε δαγκώσει φίδι. Και αμέσως ο μικρός θα έκοβε την κακή συνήθεια να τρώγει χώμα. Ο άνθρωπος αυτός βρέθηκε, όνομα Πασχάλης, επώνυμο δεν θυμάμαι. Το μόνο που θυμάμαι είναι η βαρβαρότητα οι κλωτσιές, το σήκωμα από τα αυτιά και αμόλυμα στο δάπεδο σαν μπάλα. Αυτό ήταν και το πρώτο γνώρισμα με τη μαύρη ζωή που θα ακολουθούσε. Αυτό το άτυχο παιδί δεν ξανασηκώθηκε από το κρεβάτι και δεν του έλειψε το κλάμα. Περνούσαν οι μέρες χωρίς καμιά βελτίωση υγείας. Η γιαγιά απελπισμένη και ανήσυχη για την υγεία του παιδιού κάλεσε τον Νουνό του Φίλια Μπίλη. Για γιατρό ούτε που το συζητάμε. Υπήρχε ένας γιατρός στα Τσαραπλανά, σήμερα Βασιλικό. Έπρεπε να περπατήσουν τρεις ώρες με τα πόδια. Και η αμοιβή δεν υπήρχε. Και αν υπήρχαν πενήντα δραχμές αυτές ήταν κομπόδεμα στο μαντίλι της κάθε γιαγιάς και δεν έλυνε αυτός ο κόμπος για ψύλλου πήδημα. Έτσι τα βλέπανε τότε τα πράγματα.

Η απόφαση ελήφθη και με την μεσολάβηση του ιερέα του χωριού Παπασωτήρη, να πάει το παιδί στην μάνα του, να πεθάνει στα χέρια της μάνας του και όχι στη γιαγιά του.

Η μάνα του ήταν παντρεμένη στην Δεπολίτσα σήμερα Μολυβδοσκεπάστο. Είχε παντρευτεί έναν άνθρωπο λίγο πιο ακοινώνητο από το σύνολο των κατοίκων εκείνων. Ήταν και μια ρετσινιά που το παιδί δεν γνώριζε, την ανακάλυψε πολύ αργότερα όταν επήγε στο σχολείο. Θυμάμαι πολύ καλά όμως ότι με επήγε νύχτα να μην μας ιδεί ο κόσμος που θα πήγαινε το μπάσταρδο στο σπίτι του Γκόγκου. Έτσι λεγόταν ο πατριός μου.

Tο παιδί αυτό έζησε και είχε να περάσει πάρα πολλά. Ο πατριός ήταν κτηνοτρόφος και έφυγε έξω από το χωριό περίπου μια ώρα και έφτιαξε μαντρί που διατηρούσε περίπου εκατό γίδια. Τα παιδιά που έκανε με την μάνα μου ήταν μικρότερα από μένα και εγώ σιγά-σιγά έγινα το δεξί του χέρι, για να βόσκουμε το κοπάδι στα κακοτράχαλα βουνά με τα φίδια και τα αγρίμια. Η μάνα καθόταν στο μαντρί με τα άλλα παιδιά. Έφτιαχνε τις δουλειές του σπιτιού, τον κήπο, το γάλα και ότι άλλο χρειάζονταν μια οικογένεια μια οικογένεια της εποχής εκείνης όπως ζύμωμα, ψήσιμο στη γάστρα, μαγείρεμα στη φωτιά με ξύλα, ζεμάτισμα τα ρούχα διότι ήμασταν φορτωμένοι ψείρες και ψύλλους και κοριούς. Αυτά τα γράφω για να γνωρίσουν οι νεότεροι τι προσέφερε εκείνα τα χρόνια μια νοικοκυρά. Και το βράδυ τρώγαμε σούρουπο, διότι όταν σκοτεινίαζε δεν είχαμε πετρέλαιο για να κάψουμε στην λάμπα. Εάν είχαμε λίγο δαδί το φυλάγαμε για ώρα ανάγκης. Το δαδί είναι ξύλο από έλατο, έχει ρετσίνα, και το σχίζαμε με τσεκούρι ή σκεπάρνι. Το κάναμε φλέγγες. Το ανάβαμε και αφού το κρατούσε ένας στο χέρι σαν λαμπάδα, φώτιζε το ρετσίνι και η νοικοκυρά έβλεπε να πλένει κάλτσες, φανέλες ή να αλλάζει το μωρό κ.τ.λ.

Το παιδί δεν γνώριζε ούτε καλύτερη ζωή ούτε και τους κινδύνους του δάσους όπως γκρεμούς, φίδια, αγρίμια και τόσους άλλους κινδύνους που αν κανείς δεν τα ζήσει δεν μπορεί να φανταστεί.

Γνώρισε όμως την αμορφωσιά του πατριού, το ξύλο, την πείνα, την ξυπολυσιά, την βρωμιά, τη ψείρα και τον φόβο του. Εκείνος δύο μέτρα κύκλωπας, εγώ ένα ατροφικό παιδάκι. Φαντάζεστε πως τον έβλεπα. Φορούσε τσαρούχια με φούντες και καρφιά στις σόλες. Όταν εκείνος χτυπούσε τα τσαρούχια στις πέτρες, εγώ ας ήμουν και εκατό μέτρα μακριά από τον φόβο μου έπεφτα κάτω και τον περίμενα να τις φάω. Όχι ένα χαστούκι αλλά μ' έστρωνε κάτω και με πατούσε σαν βάτραχο. Αυτό δεν γινόταν μια φορά τον χρόνο ή τον μήνα, αλλά γινόταν ίσως και δύο φορές την ημέρα, σπάνια περνούσε μια βδομάδα χωρίς ξύλο. Δεν ξέρω αν ήταν κακός αλλά σίγουρα ήταν αγράμματος και κοινωνικά αμόρφωτος.

Aπό την άλλη μεριά και εγώ δεν ήμουν αγγελοῦδι. Όταν μ' έστελνε από το βουνό στο μαντρί για να του πάω ψωμί να φάει, εγώ λίγο, λίγο του το έτρωγα στην διαδρομή και του πήγαινα ή το μισό ή καθόλου. Διότι ήμουν πάντα νηστικός. Το λίγο καλαμποκίσιο ψωμί που είχαμε το τρώγαμε με τρομερή οικονομία. Όταν πάλι κουραζόμουν μ' έπιανε ο ύπνος στριμωγμένος σε κάποιο βράχο ή κλαρί. Όταν ξυπνούσα, ήμουν μόνος μου στο δάσος διότι ο «μπάμπας» όπως τον φώναζα είχε φύγει με το κοπάδι. Η επιστροφή μου ήταν πολύ δύσκολη διότι γνωρίζετε τι με περίμενε. Πήγαινα κρυφά κοντά στο μαντρί και φώναζα και το σκυλί και κοιμόμασταν παρέα. Για να μην φοβούμαι την νύχτα. Όταν ξημέρωνε έκανα εξόρμηση στο δάσος να βρω κάτι να φάω, όπως κρένια, λευτόκαρα ή και κανένα φρούτο στον κάμπο. Ή και καρύδια, σταφύλια, μέχρι και χόρτα. Όταν απουσίαζα πολλές μέρες η μανούλα μου με αναζητούσε. Και αφού πήγαινα μου έδινε λίγο ψωμί κρυφά, διότι ο «μπάμπας» το σημάδευε να μη λείψει, και έπινα λίγο ορό όπως το λέγαμε. Ήταν το νερό που στραγγιζε από το βρασμένο ξινόγαλα. Έβγαινε ένα είδος μυζήθρας, εμείς το λέγαμε γκίλα. Ήταν μέρες που κοιμόμουν στο εκκλησάκι του Σωτήρος, δεν είχε ταβάνι και στις γρεντιές της στέγης έκαναν παρέλαση τεράστια φίδια που ζευγάρωναν ή κυνηγούσαν ποντίκια. Εγώ ξαπλωμένος στο πλακόστρωτο δάπεδο, ήμουν ακόμα αδιάφορος θεατής, δεν είχα ακόμα αυτό που λέγεται φόβος. Αντίθετα τα περισσότερα φίδια της περιοχής τα ήξερα με το όνομά τους. Και τα φώναζα να βγουν από τις τρύπες τους. Αν είναι δυνατόν να άκουγαν τα ερπετά ένα παιδάκι κάτω των πέντε χρονών να βγουν όταν ακούν το όνομά τους όπως σαΐτα, δεντρογαλιά, αστρίτη, στοιχειό και πολλά άλλα.

Mε τα φίδια άρχισα να είμαι αντίπαλος όταν κάποιο φίδι δάγκωσε τον πιστό μου φίλο, το σκυλί. Και θα ψοφούσε αν ο «μπάμπας» δεν το τρυπούσε με βελόνα από άγρια αχλαδιά και να το πιέζει και να το πλένει με γάλα. Κάποια φορά από τις πολλές που με έπιανε ο ύπνος στο δάσος, ξύπνησα την νύχτα από τη φωνή της μανούλας μου, που με φώναζε να επιστρέψω στο μαντρί. Εγώ όμως δεν αποκρινόμουν διότι φοβόμουν να φωνάξω μες στο σκοτάδι και στο δάσος διότι ήμουν πολύ μακριά από το μαντρί στη θέση «Ρόγγια». Αφού δεν απαντούσα στην μάνα μου και στον σκύ-

λο, αλλά έκλαιγα σιωπηλά μέχρι που η μάνα μου εγκατέλειψε την προσπάθεια και γύρισε στο μαντρί, εγώ τρύπωσα όσο πιο βαθιά μπορούσα στο θάμνο και έτρεμα και έκλαιγα από φόβο και κρύο. Και πιο πολύ τα ποδαράκια μου που ήταν ξυπόλυτα, διότι παπούτσια ακόμη δεν είχα φορέσει. Τα πόδια μου είχαν φτιάξει σόλα από μόνα τους, σπάνια να κολλήσει κανένα σκληρό αγκάθι ή καμιά κοφτερή πέτρα. Το φάρμακο ήταν πρακτικό αφού, έβγαινε το αντικείμενο από το δέρμα, λίγο πάτημα να φύγει το αίμα και ούτε γάτα ούτε ζημιά. Επανέρχομαι στο θάμνο, ύπνος δεν μ' έπανε, μετά από ώρες ακούω στο μονοπάτι ένα θόρυβο χαρακτηριστικό «τρικτρακ». Από το φόβο μου μαζεύτηκα πιο μέσα αλλά με την κίνηση αυτή τρόμαξε το θηρίο και εξαφανίστηκε, αφήνοντας ένα μουγκρητό, κατάλαβα ότι ήταν άγριο γουρούνι. Εγώ από φόβο να μην ξανάρθει και με φάει ανέβηκα επάνω σ' ένα δένδρο, μέχρι να ξημερώσει αλλά και εκεί με περίμενε άλλη λαχτάρα. Όπως πιανόμουν από τα κλωνάρια, έπιασα κάτι κρύο, ζωντανό στα χέρια μου, τρόμαξα πως ήταν φίδι και αμολήθηκα κάτω από το δέντρο. Ευτυχώς ήταν φτέρες και δεν χτύπησα. Όταν ξημέρωσε βρήκα την πράσινη γκουστέρα, σαύρα, που την είχα τσαλακώσει την ώρα που ανέβαινα στο δέντρο. Κάποια άλλη φορά επήγα στην τρύπα που ήξερα ότι τρύπωνε ένα φίδι, κάθισα χάμω και με ένα ξυλάκι σκάλιζα την τρύπα να ιδώ πόσο βαθιά είναι. Και απάνω που ήμουν απασχολημένος με το σκάψιμο, ακούω ακριβώς πίσω μου να σφυρίζει το φίδι μαζωμένο κουλούρα και με το κεφάλι υψωμένο να με απειλεί. Έφυγα κλαίγοντας και ακόμη φεύγω. Εικόνες αξέχαστες.

Mια φορά επήγα το κολατσό κάπως καθυστερημένος και ελλιπές, διότι το είχα φάει καθοδόν. Όταν άνοιξε το κλιδοπίνακα (ξύλινο τάπερ) και είδε ότι έλλειπε από μέσα το μισό περιεχόμενο, με άρπαξε από το ένα πόδι και με έσερνε σαν ψόφιο σκυλί. Με πήγαινε ακριβώς στον βράχο του Αγίου Στεφάνου να με πετάξει και να πει ότι έπεσα και σκοτώθηκα. Όπως μ' έσερνε και εγώ αρπαζόμουν από ασφάκες, βάτα και ότι έβρισκα ουρλιάζοντας σαν κατσίκι. Εκείνη την ώρα ακούστηκε μια φωνή, Ρε Γκόγκο, δεν λυπάσαι, αλλά δεν φοβάσαι το Θεό; Ο Γκόγκος με άφησε αιμόφυρτο και πήγε στον σωτήρα μου με γέλια και καλή καρδιά να του εξηγήσει ότι αστεία το έκανε για να φοβερήσει αυτό το χουρσούζικο μπάσταρδο. Αιφνιδιάστηκε ο Γκόγκος διότι δεν περίμενε να υπάρχει άνθρωπος εκεί. Αυ-

τός ο σωτήρας μου ήταν κάποιος φυματικός και είχε έρθει και καθόταν στο μοναστήρι για καθαρό αέρα και θεραπεία. Και όταν άκουσε τα κλάματά μου του φώναξε από το παράθυρο του μοναστηριού Γκούρα. Τον ήξερε τον Γκόγκο, διότι ο άρρωστος ήταν από το χωριό που είχα γεννηθεί και εγώ. Εδώ θέλω να αναφέρω ότι η γιαγιά μου είχε φύγει από το χωριό και είχε πάει στην Κόνιτσα, στον γιο της και θείο μου. Από κάπου έμαθε τα κατορθώματα του Γκόγκου διότι δεν ήμουν μόνο εγώ το θύμα, αλλά έτρωγε και η μάνα μου το ξύλο της ζωής της. Ανεξάρτητα αν μεγάλωνε τρία παιδιά που είχε κάνει με τον Γκόγκο. Μιγδάλο, Γιώργο, Μαρία.

Ηρθε η γιαγιά μου να μας ιδεί. Και αφού διαπίστωσε το μαρτύριο που περνούσαμε, ζήτησε από τον Γκόγκο να με πάρει μαζί της στην Κόνιτσα. Εκείνος όχι μόνον δεν με άφηνε να πάω μαζί της αλλά απάνω στον καυγά τις ξυλοφόρτωσε και τις δύο, μάνα μου και γιαγιά μου. Αφού έφυγε ο Γκόγκος με το κοπάδι με πήρε η γιαγιά μου κρυφά, να φύγουμε για την Κόνιτσα. Περνώντας από το εκκλησάκι του Σωτήρος έκανε τον σταυρό της και είπε δυνατά: Άγιε Σωτήρα να μην φτάσω να ξαναπατήσω το πόδι μου στο μαντρί του αγριάνθρωπου. Αυτά είναι εφιαλτικές εικόνες που δε σβήνουν με τίποτα. Ο Γκόγκος κατάλαβε ότι θα φεύγαμε ή από κάπου μας είδε. Έτρεξε και μας πρόλαβε στην θέση Ομαλός. Από εκεί αν πετάξει πέτρα στα διακόσια μέτρα βάθος πέφτει μέσα στον ποταμό Αώος. Εκεί έγινε το μεγάλο μακελειό. Άρχισε με χέρια και πόδια να μας χτυπά και τους δύο. Άρπαξε εμένα να με πετάξει στον γκρεμό. Έτρεχε η γιαγιά μου, στην μέση παρατούσε εμένα, πλάκωνε με τις κλωτσιές την γριά. Απάνω στις φωνές της και στα κλάματά μου έτρεξε ο Νικόλαος Τσίπης, τσοπάνος, κάπου εκεί κοντά είχε το κοπάδι, μπήκε στη μέση λέγοντας: όρε Γκόγκο τρελάθηκες; Και αυτός: άφησέ με να πάω φυλακή. Τσίπης: ορέ τα παιδιά σου δεν τα σκέφτεσαι; τι πας να κάνεις. Κάπως έτσι μας χώρισε. Η γιαγιά μου έφυγε για την Κόνιτσα και εγώ γύρισα στο δικό μου Γολγοθά.

Μετά από μέρες, μήνες, δε μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς, έρχονται στο μαντρί δύο χωροφύλακες. Εγώ μόλις τους είδα κρύφτηκα διότι φοβήθηκα μήπως ήρθαν να με πιάσουν για τα πεπόνια που έκλεβα από το μποστάνι του Κώστα Κοσμά ή Χρήστου. Τα έκλεβα και τα πήγαινα στο μαντρί από δύο ή τρία, ανάλο-

γα πως τα σήκωνα, όσο μπορούσα. Αυτό γινόταν κατόπιν εντολής του Γκόγκου. Διότι και αυτός το ίδιο έκανε. Έκλεβε καλαμπόκι για ψήσιμο, τα έβγαζε με την ρίζα και διόρθωνε τις τρύπες να μην φανεί το ξερίζωμα. Αλλά τα πεπόνια μοσχομύριζαν και αν μας ανακάλυπταν το βάρος έπεφτε σε αυτό το χρουσουζικο. Οι χωροφύλακες δεν ήρθαν για τα κλοπιμαία, αλλά ήρθαν κατόπιν καταγγελίας της γιαγιάς μου, διότι είχα γίνει οκτώ χρονώ και ο Γκόγκος δεν μ' έγραψε να πάω στο σχολειό. Και ο Μεταξάς ήταν πολύ αυστηρός στο θέμα της μόρφωσης. Αυτό το ανακάλυψα πολλά χρόνια αργότερα. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι τον Γκόγκο τον πήγαν με χειροπέδες στο χωριό και μαζί του και εγώ μαζί τους. Από εδώ και πέρα αλλάζει πολύ η ζωή μου. Αρχίζω και μπαίνω στο κανονικό περιβάλλον, με αγκάλιασαν ο δάσκαλος Σταύρος Γκάτσος ο ενωμοτάρχης Ζαχαρίας, η γνωριμία μου με τα παιδιά. Εδώ έμαθα τι είναι μπάσταρδος. Διαπίστωσα ότι δεν υπάρχει πατέρας για μένα. Όταν έγινε η πρόταση από τον δάσκαλο να γραφτώ Γκόγκος υπήρξε τρομερή αντίδραση από τον πατριό μου. Μολύνονταν το όνομά του. Όταν ο δάσκαλος επρότεινε να γραφτώ Σωκράτης Αγνώστου ή Νόθος, τότε ο Ζαχαρίας Σταθμάρχης κάλεσε την μάνα μου και της ζήτησε να γραφτώ Νάτσης, για να μην φέρνω το βάρος του νόθου. Η μάνα μου δέχτηκε και από τότε βρέθηκα στα χαρτιά με το σημερινό μου όνομα.

Και τον Θανάση το είπε η μάνα μου. Δηλαδή μαρτύρησε μόνο το όνομα του πατέρα μου και όχι το επώνυμο το οποίο ανακάλυψα πολύ αργά· το μεγάλο πάθος της μανούλας μου.

Tώρα μπαίνω στον κόσμο του χωριού, έπαψα να είμαι το αγρίμι του δάσους. Κάπου κονόμησα παλιοπάπουτσα. Τα φόρεσα και ας τρέχανε τα πόδια μου αίματα, διότι με χτυπούσαν. Φόρεσα και ένα παντελόνι χωρίς σλιπάκι ή σώβρακα, αυτά ήταν άγνωστα σε μένα. Αλλά έχω την γνώμη ότι και ο Γκόγκος φορούσε μόνο σαλιβάρια με βρακοζώνα. Ένα είδος φαρδύ ολόμαλλο παντελόνι πλεγμένο στον αργαλειό. Όσο για μένα, ίσως δεν ήμουν ο μοναδικός που φόρεσα παντελόνι όταν πήγα σχολειό. Και άλλα παιδιά φορούσαν παντελόνια όταν γινόταν πέντε ή έξη χρονών. Τότε καταργούσαν την φούστα από τα παιδιά. Έτσι μπήκα στην κοινωνία όλο χαρά και ζήλο για τα γράμματα. Το μεσημέρι έτρωγα συσσίτιο στο σχολείο. Τα βράδια στην διαδρομή για το μαντρί μου δι-